

- 1.
2. Burovskij A.M. Filosofskie osnovanija jekologicheskogo obrazovanija // Filosofija jekologicheskogo obrazovanija. – / I.K. Liseev (red.). – M.: Progress-Tradicija, 2001. –S. 284
3. BJeS. M.: Sovetskaja jenciklopedija, T. 2, 1991. – S.47
4. Verbickij A.A. Kategorija «kontekst» v psihologii i pedagogike: Monografija / A.A. Verbickij, V.G. Kalashnikov. – M.: Logos, 2010. – 300 s.
5. Dzhuraev R.H. Organizacionno-pedagogicheskie osnovy intensivkacii sistemy professional'noj podgotovki v uchebnyh zavedenijah professional'nogo obrazovanija.: avtoref. diss. dokt. ped. nauk: 13.00.01 / Radom Husejnovich Dzhuraev. – SPb., 1995. – 49 s.
6. Kozachek A.V. Proektirovanie sodержanija professional'noj podgotovki inzhenera-jekologa v vuze: dis. ... kand. ped. nauk: 13.00.08 / Armetij Vladimirovich. – Elec, 2005. – 253 s.
7. Komenskij Ja.A. Velikaja didaktika / Ja.A. Komenskij. – M.: Izd-vo Shalvy Amonashvili, 1996.
8. Kuz'mina N.V. Ponjatie «pedagogicheskaja sistema» i kriterii ee ocenki // Metody sistemno-pedagogicheskogo issledovanija / N.V. Kuz'mina. – L.: LGU, 1980. – S. 9-45.
9. Luk'janova L.B. Ėkologichna osvita u profesijno-tehnichnih zakladah: teoretichnij i praktichnij aspekti: Monografija/ L.B. Luk'janova. – K.: Milenium, 2006. – S. 38.
10. Makarenko A.S. Sochinenija / A.S. Makarenko. – M.: Uchpedgiz, 1958.
11. Maca K.A. Sistemy neorganicheskie, organicheskie, social'nye: svoystva i principy organizacii. Monografija/ K.A. Maca. – K.: Izdatel'stvo geograficheskoy literatury «Obrii», 2008. – S.171
12. Rudishin S.D. Biologichna pidgotovka majbutnih ekologiv: teorija i praktika: Monografija/ S.D. Rudishin. – Vinnicja: «Tempus», 2009. – 394 s.
13. Tatur Ju.G. Vysshee obrazovanie: metodologija i opyt proektirovanija. Uchebno-metodicheskoe posobie/ Ju.G. Tatur. – M.: Universitetskaja kniga; Logos. – 256 s.
14. Ursul A.D. Model' operezhajushhego obrazovanija. // Filosofija jekologicheskogo obrazovanija; I.K. Liseev (red.). – M.: Progress-Tradicija, 2001. – S. 50
15. Filipchuk G.G. Filosofija ekologichnoj osviti stalogo rozvitku: monografija / Georgij Filipchuk. – Chernivci: Zelena Bukovina, 2012. – 460 s.

УДК 373.012.03

Гомеля Ніна Семенівна – науковий співробітник відділу виховних систем у педагогічній освіті Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України
E-mail: enes63@ukr.net

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ОСОБИСТІСНОГО ПІДХОДУ В ОСВІТІ

Конкретно-наукова методологія кожної науки і відповідно практики, що обслуговується нею, розкривається за допомогою специфічних підходів чи принципів. У побудові навчального процесу в різних типах освітніх закладів використовують такі основні методологічні підходи, які забезпечують його спрямованість на формування навчально-пізнавальної діяльності суб'єктів учіння: особистісний, індивідуальний, системний, синергетичний, діяльнісний, гуманістичний, культурологічний, аксіологічний, акмеологічний, компетентнісний та ін. [2].

Виділені методологічні підходи (принципи) педагогіки дають змогу визначати її нагальні проблеми і стратегію їх вирішення; встановлювати ієрархію (порядок значимості) цих проблем; отримувати об'єктивні знання, відходити від педагогічних стереотипів, що панували раніше.

Мета статті полягає у визначенні місця особистісного підходу у системі загальнонаукових методологічних підходів та принципів в освіті.

Проблему особистісного підходу розглядали такі зарубіжні та вітчизняні вчені як К. Абульханова-Славська, Б. Ананьєв, Г. Балл, І. Бех, О. Бондаренко, М. Гуліна, І. Зязюн, Г. Костюк, Д. Крюкова, В. Мерлін, П. Перепелиця, Е. Помиткін, В. Рибалка, С. Рубінштейн, Н. Чепельва, С. Шандрук, Т. Яценко та ін.

Особливістю особистісного підходу є те, що в ньому синтезуються й знаходять свою конкретизацію загальнонаукові методологічні підходи й принципи, які виконують орієнтуючу функцію. Системоутворюючою спільною ідеєю, яка їх об'єднує, є неповторність індивідуальних механізмів розвитку даної особистості та прогресивний її розвиток, спрямований на вибір значущих для себе цінностей, оволодіння певною системою знань, виявлення наукових, професійних і життєвих проблем, засвоєння способів їх вирішення, відкриття рефлексивного світу власного «Я» і вміння керувати ним.

До найбільш поширених і продуктивних загальнонаукових методологічних принципів, які в контексті особистісного підходу набувають особливого особистісного змісту, можна віднести такі:

- принцип комплексності, що передбачає всебічне дослідження причинних взаємозалежностей, комплексну оцінку вхідних параметрів функціонально-структурної будови, їх зміну та розвиток на досліджуваному об'єкті у просторі і часі, за кількісними й якісними ознаками та вихідні (результативні) параметри цього процесу;

- принцип системності, що зумовлює дослідження психолого-педагогічних явищ і процесів особистості як складних систем з функціонально-структурною будовою елементів взаємозв'язку і взаємообумовленості їх складових;

- принцип соціальної детермінації особистості пов'язаний з розумінням того, що особистість – це творчий суб'єкт соціально-історичних змін, а не тільки об'єкт, котрий відчуває на собі їх дію. Важливий момент у розумінні соціальних процесів пов'язаний з визначенням ролі примусу та значення свободи в людській діяльності;

- принцип розвитку використовується для позначення загального, парадигмального підходу до аналізу проблеми і позначає зміни, що відображаються у внутрішній будові суб'єкта, у

його структурі, перехід від структури однієї якості до структури іншої якості;

- принцип гуманізму потребує визнання права особистості та розвиток у педагогів і учнів позитивної установки на особистість один. У процесі позитивної установки на основі пізнання і самопізнання суб'єктів виявляється особистісний смисл взаємодії, активізується не лише емоційно-оцінювальний компонент (симпатія, приязнь, доброзичливість), а й морально-поведінковий, діяльнісний та лише в конкретній діяльності здійснюються самовияв, самоактуалізація і самоствердження особистості.

У ході дослідження встановлено, що особистісний підхід синтезує:

- гуманістичний підхід, що дає можливість сприймати людину як «відкриту можливість» само актуалізації, якій притаманний певний ступінь свободи від зовнішньої детермінації завдяки тим цінностям, якими вона керується;

- індивідуальний підхід, основою якого є індивідуалізація (особлива форма організації навчання, при якій відбувається постійне вивчення учня, його індивідуальних особливостей і розробка на цій основі навчальних завдань для кожного);

- акмеологічний підхід як прагнення до відновлення цілісності суб'єкта, який досягає ступеня зрілості, коли його індивідуальні, особистісні й суб'єктно-діяльнісні характеристики вивчаються в усіх взаємозв'язках для того, щоб сприяти досягненню вищих професійних рівнів;

- синергетичний підхід, який передбачає відкритість освіти, інтеграцію всіх способів освоєння особою світу, включення синергетичних уявлень у процес професійно-педагогічної освіти;

- культурологічний підхід як конкретно-наукова методологія пізнання і перетворення педагогічної реальності, який зумовлений об'єктивним зв'язком особи з культурою, як системою цінностей;

- системний підхід до професійно-педагогічної діяльності, як цілісний підхід до вивчення людини як індивіда, особистості, суб'єкта діяльності, індивідуальності, який задає орієнтацію на єдність вивчення й реального вдосконалення майбутнього педагога;

- аксіологічний підхід, що орієнтує педагога на загальнолюдські, професійні й національні цінності, ціннісну спрямованість у педагогічній діяльності;

- компетентнісний підхід що передбачає формування професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання, а саме: спеціальні знання, уміння та навички, які дозволять використовувати особистісні якості та професійні прагнення з метою розвитку індивідуальних особливостей учнів;

- діяльнісний підхід де особистість виступає суб'єктом

діяльності, яка, у свою чергу, поряд з іншими факторами, визначає особистісний розвиток майбутнього фахівця [2].

Враховуючи складність розробки особистісного підходу, дослідники пропонують здійснювати його побудову шляхом переходу, відштовхуючись від більш розроблених підходів і технологій. З цієї точки зору деякі вчені розглядають такі форми особистісного підходу, як «особистісно-соціально-діяльнісний підхід» (О. Барабанщиков, М. Федоренко), «діяльнісно-особистісний підхід» (В. Андреев), «особистісно-діяльнісний підхід» (І. Зимня), «системний особистісно-діяльнісний підхід» (Л. Деркач), «індивідуально-особистісний підхід» (О. Савченко). Кожен із зазначених вище підходів у своєму особистісному компоненті виходить з того, що в центрі навчання знаходиться учень як суб'єкт діяльності – його мотиви, цілі, неповторний психологічний склад, тобто учень як особистість і передбачає, що в процесі викладання будь-якого навчального предмета максимально враховуються національні, статево-вікові, індивідуально-психологічні та статусні їх особливості.

Якщо розглядати особистісний підхід як напрям у педагогічній науці та дослідженнях то необхідно зазначити, що незважаючи на розбіжності у підходах вчених щодо визначення особистісного підходу: як принципу (В. Рибалка), як ціннісної орієнтації (С. Гончаренко), як методологічного інструментарію (О. Пехота), спільним є орієнтація його на розвиток особистості учня, а особистість у філософському розумінні – аспект внутрішнього світу людини, що характеризується унікальністю та відкритістю; реалізується в самопізнанні та самотворенні людини та об'єктивується в артефактах культури [3]. Тому особистісний підхід вимагає визнання особистості як продукту соціального розвитку, носія культури, її унікальності, інтелектуальної і моральної свободи, права на повагу, що передбачає опору на природний процес саморозвитку здібностей, самовизначення, самореалізацію, самоутвердження, створення для цього відповідних умов.

Наукові передумови виникнення особистісного підходу поступово визначались у дослідженнях особистості в різних її аспектах, що були проведені такими представниками класичної психології, як Ж. Піаже, Л. Виготський, С. Рубінштейн, Б. Ананьєв. Особливо важливими є ідеї гуманістичної психології, найяскравішими представниками якої вважають А. Маслоу й К. Роджерса. Лідери гуманістичної психології звернулися до досягнень філософії ХХ століття, насамперед до екзистенціалізму, що вивчав внутрішній світ, екзистенцію людини. Так з'явилася нова детермінація – психологічна, яка пояснювала розвиток людини її прагненням до самоактуалізації, творчої реалізації своїх потенційних можливостей.

Особистісний підхід у психології розуміється як базова можливість варіантів трактування понять особистості. Г. Балл

обґрунтував актуальність розбудови інтегративно-особистісного підходу, який би забезпечив інтеграцію у двох аспектах: методологічному (синтезуючи конструктивні складові концепцій, що відповідають різним варіантам розуміння особистості) і онтологічному – розглядаючи людського індивіда (особу) у єдності його соматичних, психологічних і духовних властивостей[1, с. 34].

На думку В. Рибалки: «За особистісним підходом, психіка людини має розглядатись як складне системне, цілісне, структурно-ієрархічне утворення, що має певну системну психологічну характеристику розвитку впродовж усього життя, системно регулює сукупність діяльностей і актів поведінки в конкретних ситуаціях життєдіяльності, забезпечуючи ефективну взаємодію з об'єктивною дійсністю. Як методологічний інструмент, особистісний підхід складається з концептуального уявлення про особистість, з комплексної діагностики якостей особистості, з концептуальної інтерпретації отримуваних при цьому даних, з комплексу методів цілісного, всебічного розвитку якостей особистості та умов цілісної реалізації цих якостей у відповідних видах сукупної діяльності та соціальної поведінки» [4, с. 48].

В. Рибалка, узагальнюючи історичні тенденції становлення особистісного підходу у вітчизняній психології в працях таких відомих науковців-дослідників як Л. Божович, І. Кон, Н. Лейтес, К. Платонов, Б. Федоришин, пропонує розглядати запропонований науковий підхід як «певну сукупність концептуальних і методичних засобів...» [4, с. 127], що дає підстави запропонувати основні принципи особистісного підходу [4, с. 127-128]:

- має базуватися на цілісному, системному уявленні про особистість з певною структурою психічних якостей особи. І пропонує використовувати концепцію тривимірної, поетапно конкретизованої психологічної структури особистості як основу систематизації категорій і понять наукової психології, аргументуючи це тим, що дана «структура розглядається як база для створення ідеальної моделі особистості. Надалі на основі цієї ідеальної моделі при комплексному психологічному вивченні якостей особистості конкретної людини може бути сформована індивідуальна модель особистості»;

- передбачає розробку та використання особистісно орієнтованого комплексу методів вивчення (психодіагностики), стимуляції, розвитку та реалізації творчого потенціалу людини;

- повинен спиратися на цілісне уявлення про життєвий шлях особистості, враховувати, що життя людини має цілісну будову і характеризується певним сполученням ліній розвитку, накопичення, збагачення і трансформації притаманних особистості якостей та їх втілення у процесі та продуктах діяльності та поведінки;

- повинен забезпечувати таке визначення індивідуально-соціально-психологічних особливостей людини, яке б давало змогу прогнозувати, попереджати, виявляти і розв'язувати гострі особистісні проблеми людини і завдяки цьому запобігати втратам її творчого потенціалу, надавати їй адекватну допомогу у компенсації відхилень від норми, у становленні здорового способу життя, у здійсненні творчого розвитку та плідної діяльності й поведінки;

- особистісний підхід має бути представлений, реалізований у цілях, змісті й методах навчально-виховної роботи сучасної школи.

Отже, відповідно, особистісний підхід у психології та педагогіці передбачає: виявлення та розкриття можливостей учня; становлення у нього свідомості та самосвідомості, допомогу в усвідомленні себе як особистості, своїх можливостей; розвиток його особистості та психофізичних можливостей; сприяння особистісно значущим його самовизначенню, самореалізації та самоствердженню.

Література

1. Інтегративно-особистісний підхід у психології: впорядкування головних понять // Психологія і суспільство. – 2009. – № 4. – С. 25-53.
2. Лапінський В.В. Освіта та INTERNET / Лапінський В.В., Каріна Етрела-Льопіс // Комп'ютер у школі та сім'ї. – 1999. – № 1. – С. 18-22.
3. Ніколаєва С.Ю. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах: підручник / кол. авторів. – К.: Ленвіт, 2002. – 328 с.
4. Рибалка В.В. Методологічні питання наукової психології / Рибалка В.В. – К.: Ніка-Центр, 2003. – 204 с.

Гомеля Нина Семеновна – научный сотрудник отдела воспитательных систем в педагогическом образовании Института педагогического образования и образования взрослых НАПН Украины
E-mail: enes63@ukr.net

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ЛИЧНОСТНОГО ПОДХОДА В ОБРАЗОВАНИИ

Аннотация. В публикации автор конкретизирует место личностного подхода в общенаучных методологических подходах и принципах в образовании. Анализирует основные формы личностного подхода к его использованию в научно-методических источниках. Установлены расхождения в подходах ученых к определению понятия «личностного подхода». Обосновывает, что личностный подход требует признания личности как продукта социального развития, носителя культуры, ее уникальности, интеллектуальной и нравственной свободы, права на уважение, что предполагает опору на естественный процесс саморазвития способностей, самоопределения, самореализации, самоутверждения, создания для этого соответствующих условий.

Ключевые слова: личностный подход, личность, субъект-субъектное взаимодействие, индивидуальность.

Gomelya Nina – *Researcher of Educational Systems of the Pedagogical Education Department in the Institute of Pedagogical and Adult Education of the NAPS of Ukraine*
E-mail: enes63@ukr.net

METHODOLOGICAL FUNDAMENTALS OF PERSONAL APPROACH IN EDUCATION

Summary. *In the paper, the author specifies the place of the personal approach in general scientific methodological approaches and principles in education. She analyzes the main forms of personal approach to its use in guidance sources. The differences in the approaches of scientists about the definition of “personal approach” were determined. The author substantiates that the personal approach requires to accept individual as the product of social development, culture bearer, its uniqueness, intellectual and moral freedom, right to be respected, that involves reliance on the natural process of self-development skills, self-determination, self-realization, self-determination, creation of appropriate conditions for this. Components of vocational training pedagogues personal readiness were characterized and also were pointed the directions of its forming with the use of psycho-pedagogical accompaniment. The author substantiates the necessity of forming pedagogues personal readiness on the basis of personal approach using psycho-pedagogical accompaniment as efficient toolkit in the process of psycho-pedagogical training.*

Key words: *personal approach, individual, subject-subject interaction, individuality.*

Bibliography

1. Integrative-personal approach in psychology: main organizing concepts // *Psychology and Society*. – 2009. – № 4. – S. 25-53.
2. Lapinsky V.V., Karina Etrela-Lopis. *Education and INTERNET // The computer in the school and the family*. – 1999. – № 1. – S. 18-22.
3. S. Nikolayev *Methods of teaching foreign languages in secondary schools: Tutorial / Col. authors’s guiding*. S. Nikolaeva. – K.: Lenvit, 2002. – 328 s.
4. Ribalka V. *Methodological issues of scientific psychology*. – K.: Nick Center., 2003. – 204 s.

УДК 37.01/ 09

Ковальова Світлана Василівна – *кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри педагогічної майстерності Київського обласного інституту післядипломної освіти*
E-mail: kov_svit@bigmir.net

ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ МЕТОДОЛОГІЧНОЇ ОПОРИ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Сучасний етап інноваційного розвитку педагогічної науки і практики зумовлюють нові підходи до формування дисциплінарних